

بررسی آثار مستقیم و غیرمستقیم تحریم های اقتصادی بر روند اجرایی صنایع مختلف در خراسان رضوی

سیدمحمد جلال خلیفه سلطانی^۱، جواد بخشی^۲، محمد وحید صدری^۳

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد، مدیریت بازرگانی دانشگاه غیرانتفاعی مشهد.

^۲ فارغ التحصیل کارشناسی مدیریت بازرگانی دانشگاه علمی کاربردی مشهد.

^۳ مدرس دانشگاه جامع علمی کاربردی خراسان رضوی.

نام نویسنده مسئول:

سید محمد جلال خلیفه سلطانی

چکیده

در این نوشتار اثر مستقیم تحریم های اقتصادی بر رشد اقتصادی ایران از پیروزی انقلاب اسلامی تا سال ۱۳۹۶ بررسی شده است. داده های متغیرها، غیر از تحریم برای دوره زمانی ۱۳۴۵_۱۳۹۱ گرفته شده اند و برای هر تحریم یک متغیر مجازی آورده شده است جهت تجزیه و تحلیل داده ها از الگوی اقتصاد سنجی خود توضیح برداری با وقفه های توضیحی (آر دی ال) استفاده شده است و یافته ها نشان میدهد تا پیش از تحریم های گسترده نفتی و بانکی دوسال گذشته ۱۳۹۵_۱۳۹۶ رشد تولید ناخالصی داخلی سرانه نیروی کار در ایران (بدون نفت) اثر مستقیم معناداری از تحریم های اقتصادی نپذیرفته است. و ریشه و علت مشکلات فعلی اقتصاد ایران، بیشتر مشکلات داخلی و سوء تدبیرهای اقتصادیست و نه تحریم های اقتصادی دشمنان و در این نوشتار آثار مستقیم و غیرمستقیم تحریم ها در رشد اقتصادی ایران با تأکید بر بخش خارجی طی دوره زمانی ۱۳۵۶ تا ۱۳۹۶ بررسی شده و مدل ساخته شده بر پایه مدلهای رشد درون زاست و با روش اقتصاد سنجی (اس ال اس ۲) تجزیه و تحلیل شده است و نشان میدهد تحریم ها بصورت مستقیم اثر چندانی بر رشد اقتصادی ایران نداشته و همچنین بیشتر تحریم ها اثر مستقیم نیز بر اقتصاد نداشته اند و این آثار بصورت غیرمستقیم از طریق محدود کردن واردات کل، واردات کالاهای سرمایه ای، واردات کالاهای واسطه ای و اولیه و صادرات، منجر به کاهش رشد اقتصادی کشور شده است و برای جلوگیری از اثرهای مشابه در آینده کشور باید بسوی اقتصادی ناوابسته به نفت و واردات حرکت کند.

واژگان کلیدی: تحریم های اقتصادی، رشد اقتصادی، رشد اقتصادی بدون نفت، ایران.

مقدمه

یکی از ابزارهای اقتصادی و سیاسی برای تحمیل خواسته های یک کشور و یا تأمین منافع آن به وسیله کشور دیگر استفاده از تحریم ها است، در این حالت کشور بزرگ و صاحب نفوذ در دنیای سیاست و اقتصاد قادر خواهد بود با اعمال محدودیت بر روی اقتصادی کوچک تر و صاحب نفوذ کم تر از خود، هزینه های اقتصادی و سیاسی بر کشور کوچک تر تحمیل کند و این وضعیت در صورت همراهی سایر بازیگران مهم اقتصادی و سیاسی در جهان با کشور بزرگ تحریم کننده ابعاد جدی تری به خود می گیرد، وضعیتی که در مورد تحریم های اعمال شده بر اقتصاد ایران متصور است. با توجه به اهمیت این مسئله در این نوشتار اثر تحریم های اقتصادی بر رشد اقتصادی ایران را بررسی می کنیم و در راستای روش شناسی الگوی خود توضیح برداری با وقفه گسترده و همچنین ریشه واحد در سری های زمانی توضیح داده می شود و با توجه به روش انتخابی برای برآورد الگوی پژوهش، تصریحی دوباره از الگوبه صورت الگوی پویا بلندمدت و کوتاه مدت ارائه می شود پس از آن متغیرهای مورد استفاده در الگوی پژوهش از نظر وجود ریشه واحد با استفاده از آزمون (دیکی فولرو کا پی اس اس) تعمیم یافته بررسی شده و ۱۴ الگو برپایه متغیرهای مجازی که تحریم ها را نشان میدهند برآورده شده است و در این نوشتار، نخست، تحریم های اقتصادی علیه ایران و پیشینه پژوهش را بررسی و سپس نگاهی به مدل های رشد می کنیم و این بررسی بر پایه ۳ مدل: پیش فرض ها و چهارچوب های علمی مرتبط با مدل های رشد اقتصادی تدوین می شود و سیستم معادلات هم زمان با متغیرهای مجازی که تحریم ها را نشان میدهند برآورده می شوند.

۱- پیشینه پژوهش

تحریم های هسته ای ایران پیشینه چندانی ندارد به همین دلیل، بررسی های علمی گسترده ای نیز در این زمینه انجام نشده است. با وجود این، در این سال ها در زمینه تحریم بررسی های علمی خوبی انجام شده است که در دسترس است و می توان از آن ها بهره برد. بررسی های تجربی در زمینه تحریم را می توان در چهار گروه دسته بندی کرد: مطالعات بررسی ساختار تحریم ها، جایگاه بازیگران جهانی در تحریم ها و اثر تحریم ها بر ایران را بررسی و برآورد کرده اند. در ادامه به پیشینه بررسی های سه گروه نخست اشاره و گروه چهارم اندکی توضیح داده می شود.

۲- پیشینه تحریم های ایران

۲-۱- پیشینه تحریم های سازمان ملل متحد

تحریم اقتصادی بیشتر جایگزین جنگ و اعمال قوه قهریه می شود. کشورهای مختل از تحریم های محدود اقتصادی برای مقاصد سیاسی خود علیه کشورهای هدف استفاده می کنند، ولی این نوع تحریم عموماً کم اثر بوده است. تحریم های همه جانبه از سوی سازمان های بین المللی نیز به ندرت صورت گرفته است. جامعه ملل که در فاصله بین دو جنگ جهانی اول و دوم زمام هماهنگی امور جهان را برعهده داشت، چهار بار مبادرت به اعمال تحریم کرد که تنها دو بار آن موفق بود. ۲ سال نیز قبل از تحریم همه جانبه آخر عراق، تنها سه بار دست به تحریم هم هجانبه زد. شورای امنیت پس از تحریم عراق، تحریم های دیگری را علیه کشورها، افراد و گروه اعمال کرده است که مهم ترین آنها تحریم های زیر هستند: لیبیا (۲۰۰۳)، جمهوری دموکرات کی کنگو (۲۰۰۴)، گروه های تروریستی و بازیگران غیردولتی (۲۰۰۴)، ساحل عاج (۲۰۰۴)، (سودان) (۲۰۰۴)، (مظنونها به قتل رفیق حریری) (۲۰۰۵)، (جمهوری دموکرات کی خلق کره) (۲۰۰۶) و (تحریم های ایران که از سال ۲۰۰۷ آغاز شد) (طریف و سجادیپور، ۱۳۸۷: ۵۶۲-۵۶۰). (زمان ملل متحد افزون بر تحریم های سازمان ملل متحد، کشورها نیز علیه کشورهای دیگر به طور ی کجانبه و یا چندجانبه دست به اجرای تحریم م یزنند که امریکا، بیش از هر کشور دیگر، تحریم علیه کشورها را به کار برده است. دولت کلینتون به تنهایی ۳۵ کشور را تحریم ی کجانبه کرد. این ۳۵ کشور ۴۲ درصد جمعیت جهان را دربر م یگرفت و مصر فکننده ۱۹ درصد صادرات جهان بودند. امریکا خود از تحریم های اعمال شده زبان های زیادی دیده است. برپایه برآورد بنیاد هریتیج، تحریم اقتصادی ۲۶ کشور جهان سالیانه صادرات امریکا را ۱۹ میلیارد دلار کاهش داده و ۲۰۰ هزار شغل را در بخش صادرات از بین برده است. همچنین کارگران بخش صادرات یک میلیارد دلار در دستمزد زبان دیده اند (بهروزی فر، ۱۳۸۳).

۲-۲- دسته بندی تحریم ها

می توان تحریم ها را با رویکردهای گوناگون دسته بندی کرد. در زیر به چند دسته بندی از تحریم ها اشاره می کنیم:

در زمینه تحریم اقتصادی، تحریم ها را به دو دسته تقسیم می کنند:

۱- تحریم تجاری که در آن صادرات و واردات به کشور هدف، محدود یا قطع میشود و؛ از نگاه هدف تحریم نیز، تحریم ها را به دو دسته جدا می کنند:

(۱) تحریم اقتصادی با هدف فهای راهبردی؛

(۲) تحریم برای منافع اقتصادی یا غیرراهبردی دیگر

تحریم برای هدف های راهبردی، بیشتر جایگزین گزینه جنگ می شود و هزینه اقتصادی آن از جنگ، کمتر است و برای تحریم کنندگان توجیه دارد. با نگاهی دیگر، تحریمها را به اقتصادی و غیراقتصادی دسته بندی می کنند.

تحریم های غیراقتصادی پیش از تحریم های اقتصادی آغاز می شود و هدف آن ترغیب کشور هدف به تغییر سیاست است. تحریم غیراقتصادی بسته به نوع کشور و شرایط، متفاوت است از سوی دیگر، تحریم ها می تواند بر پایه تصویب کننده و اجراکننده آن هم دسته بندی شود. از این نظر می توان تحریم ها را به سه دسته تقسیم کرد:

(۱) تحریم های یک جانبه، مانند تحریم امریکا علیه ایران

(۲) تحریم از سوی چند کشور یا اتحادیه، مانند تحریم اتحادیه اروپا علیه ایران

(۳) تحریم ایران از سوی شورای امنیت سازمان ملل متحد

۳-۲- بررسی های ساختار تحریم ها

یک گروه از بررسی های علمی تجربی در زمینه تحریم های ایران به ساختار تحریم ها پرداخته اند. برخی زمینه های حقوقی آن را بررسی کرده اند، برخی از زاویه سیاست به آن نگاه کرده اند و برخی نیز با دیدگاه های دیگر این تحریم ها را بررسی کرده اند. چند نمونه از این گروه بررسی ها را یاد می کنیم

(۱) زهرانی (۱۳۸۷) تحریم علیه جمهوری اسلامی ایران را در جایگاه جایگزین جنگ یا مؤلفه اصلی مهار بررسی کرده است، زهرانی و دولت خواه (۱۳۸۹) تحریم های اعمال شده علیه ایران و کره شمالی در شورای امنیت را مقایسه و تحلیل کرده اند.

(۲) ورتزو و واعظ (۲۰۱۲) نیز در بررسی مشابهی تحریم های اعمال شده علیه ایران و کره شمالی در شورای امنیت را مقایسه و تحلیل کرده اند. (۳) زمانی و مظاهری (۱۳۹۰) تحریم های هوشمند شورای امنیت در پرتو قطعنامه ۱۹۲۹ را از نگاه حفظ یا تهدید صلح بررسی کرد کرده اند.

(۴) خواجهی (۱۳۹۱) تحریم اقتصادی را از منظر حقوق بین الملل با تأکید بر حقوق بین الملل اقتصادی و حق توسعه بررسی کرده است. زمانی و زنگنه شهرکی (۱۳۹۲) چالش مشروعیت حقوقی تا مسئولیت بین المللی تحریم های بین المللی ناقض حقوق بشر را بررسی کرده اند.

(۵) امین زاده و غلامی (۱۳۹۲) تحدید اعمال تحریم های اقتصادی را در پرتو ضوابط حقوق بشر و قواعد رقابت و حقوق اجتماعی بررسی کرده اند. شریعتی نیا و توحیدی (۱۳۹۲) ایران و الگوهای تحریم: ممانعت از دسترسی به منابع را بررسی کرده اند.

(۶) دهقانی و همکاران (۲۰۱۰) در یک بررسی میدانی جنبه های روان شناسانه تحریم را با بررسی تقدس ارزشی فناوری هسته ای برای ایرانیان و تقابل غرب با برنامه های هسته ای ایران بررسی کرده اند.

(۷) گروه بحران جهانی (۲۰۱۳) به بررسی عوامل موفقیت یا شکست تحریم ها علیه ایران پرداخته است و تحریم ها را از نگاه آمریکا، ایران و گروه ۵+۱ دیده است.

(۸) ابراهیمی و اوپار حسین (۱۳۹۱) اثر تحریم بر اجرای قراردادهای بازرگانی بین المللی را از منظر فرس ماژور بررسی کرده اند.

۴-۲- اثر تحریم بر بازیگران جهانی

گروه دوم از بررسی های علمی- تجربی در زمینه تحریم های ایران به جایگاه و نیز اثرپذیری بازیگران جهانی از این تحریم ها پرداخته اند. چند نمونه از این گروه بررسی ها را یاد می کنیم:

(۱) بهروزی فر (۱۳۸۳) بابه کارگیری الگوی جاذبه تلاش کرده است اثر تحریم های یک جانبه آمریکا در برابر کشورهای دیگر را بر اقتصاد بازرگانی ایالات متحده و بازارهای جهانی انرژی برآورد کند.

(۲) سیم بر (۱۳۸۸) سیاست خارجی آمریکا و تحریم های جدید علیه جمهوری اسلامی ایران را در دولت اوباما بررسی کرده است.

(۳) متقی، رضانی و نکولعل آزاد (۱۳۹۲) به بررسی تأثیر قیمت نفت بر سیاست اقتصادی آمریکا در تحریم و محدودسازی راهبردی ایران پرداخته اند.

(۴) خالوزاده (۱۳۹۱) دیپلماسی تحریم اتحادیه اروپا در برابر برنامه هسته ای ایران را بررسی کرده است.

(۵) مصلی نژاد و حق شناس (۱۳۹۱) جایگاه چین را در اقتصاد انرژی خلیج فارس با تمرکز بر جمهوری اسلامی ایران بررسی کرده اند.

(۶) جورج (۲۰۱۲) در یک بررسی برای مرکز انرژی رومانی اثرهای بازگشتی ناشی از تحریم ها را برای غرب بررسی کرده است و به برخی اثرها به ویژه در زمینه انرژی و قیمت آن پرداخته است.

۷) دادوال وعالم ریزوی (۲۰۱۰) در یک بررسی پایه ای تلاش کرده اند اثرهای تحریم های ایران از سوی سازمان ملل و آمریکا را بر هند نشان دهند.

۸) بلایر وجانسون (۲۰۱۲) در بررسی گزینه های ممکن برای برخورد با ایران پرداخته اند و هزینه های آن ها را برای غرب با یکدیگر مقایسه کرده اند.

۵-پیشینه بررسی های اثر تحریم ها بر ایران

تحریم ها بر اقتصاد ایران می تواند گوناگون باشد. تعدادی از این بررسی های علمی تجربی در زمینه تحریم های ایران تلاش کرده اند برخی از اثرهای تحریمها را بررسی و برآورد کنند:

۱) یآوری و محسنی (۱۳۸۸) در یک بررسی تاریخی، اثر تحریم های تجاری و مالی آمر کیا را بر اقتصاد ایران ارزیابی کرده اند. ایشان با بررسی آماری تلاش کرده اند اثر تحریم های تجاری و مالی آمریکا علیه ایران در سال ۲۰۰۰ را بر صادرات نفتی و غیر نفتی ایران و همچنین بر واردات کالاهای سرمایه ای و تسهیلات ارزی ارزیابی کنند. در این بررسی به این نتیجه رسیده اند که تحریم ها صادرات غیر نفتی و واردات کالاهای سرمایه ای را کاهش داده است، اما بر صادرات نفتی اثر نداشته است. همچنین به این نتیجه رسیده اند که تحریم های مالی اثر بیش تری بر اقتصاد گذاشته است و نرخ های سود انتظاری وام دهندگان را بالاتر برده است. در این بررسی اثر تحریم های یاد شده را با اندازه گیری اضافه رفاه مصرف کننده ایران، برابر ۱/۱ درصد تولید ناخالصی داخلی سالانه کشور برآورد کرده اند.

۲) عزیزنژاد و سیدنورانی (۱۳۸۸) اثر تحریم های آمر کیا بر اقتصاد ایران را تا سال ۲۰۰۸ با تأکید بر تجارت خارجی ایران بررسی کرده اند. در این نوشتار به بررسی اثر تحریم ها در ۳ زمینه انرژی، کالا و خدمات بانکی با بررسی آماری داده های اقتصاد ایران پرداخته شده است. این بررسی به این نتیجه رسیده است که بخش انرژی ایران تا سال ۲۰۰۸ اثری از تحریم نپذیرفته است، اما از سال ۲۰۰۷ قیمت کالاهای سرمایه ای وارداتی ایران از اروپا ۷ تا ۱۰ درصد افزایش یافته است. همچنین تا سال ۲۰۰۸ بانک های ایران توانسته اند با روش های گوناگون و مدیریت خوب تحریم ها را از خود رد کنند و اثر چندانی از آن ندیده اند.

۳) پورعبداللهمان کویچ، رهنمای قراملکی و حجت خواه (۱۳۸۹) اثر مخارج تحقیق و توسعه داخلی و واردات کالاهای سرمایه ای - واسطه ای بر روی تولید در صنایع ایران را برآورد و درباره تحریم نتیجه گیری کرده اند که کشورهای درحال توسعه توانایی اندکی برای سرمایه گذاری بر روی تحقیق و توسعه دارند، بر این پایه برای آن ها دانش سرریز جهانی، جایگزین مناسبی برای تحقیق و توسعه داخلی دانسته می شود. در این بررسی با به کارگیری داده های کارگاه های صنعتی ده نفر کارکن و بیش تر ایران در دوره ۱۳۹۶-۱۳۷۴، اثر تحقیق و توسعه داخلی و واردات کالاهای سرمایه ای- واسطه ای (جایگزین واردات تکنولوژی) بر ارزش افزوده این صنایع با روش داده های تابلویی برآورد شده است. بر پایه یافته های این بررسی، هر دو متغیر مخارج تحقیق و توسعه داخلی و واردات تکنولوژی، اثر مثبت و معنادار بر ارزش افزوده داشته اند. همچنین اثر واردات کالاهای سرمایه ای- واسطه ای بیش تر از هزینه های تحقیق و توسعه داخلی بوده است. بر این پایه توصیه های این پژوهش حمایت بیش تر دولت از تحقیق و توسعه داخلی، برقراری تعامل پویا با اقتصاد جهانی و اتخاذ سیاست های مناسب برای کاهش و رفع تحریم ها علیه ایران است.

۴) ولی زاده ۱۳۸۹ رهیافت ها و نظریه های کارایی تحریم در اقتصاد سیاسی بین المللی را بررسی و ارائه کرده است. در این بررسی چنین دیده شده است که تحریم به عنوان ابزار فشار و اجبار در پیشبرد هدف های سیاست خارجی کشورها همواره مدنظر بوده است و نظریه های آن نیز از بحث انگیزترین و سست ترین نظریه ها در روابط بین الملل است. با توجه به فضای موجود داخلی و جهانی درباره تحریم ایران، این پژوهش تلاش کرده است برخی از این رهیافت ها و دیدگاه های نوین را درباره کارایی تحریم ها به ویژه تحریم اقتصادی از نگاه اقتصاد سیاسی بین الملل بررسی و تبیین کند.

۵) ضیائی بیگدلی، غلامی و طهماسبی بلداجی (۱۳۹۲) اثر تحریم های اقتصادی بر تجارت ایران را با به کارگیری الگوی جاذبه بررسی کرده اند. هدف اصلی این بررسی برآورد اثر تحریم های اقتصادی بر تجارت دوجانبه ایران با ۳۰ شریک تجاری آن طی دوره ۱۳۹۶-۱۳۵۲ بوده است. الگوی جاذبه تعمیمی یافته با روش داده های تابلویی، در دو حالت با و بدون تحریم برآورد شده است. نتایج برآورد بیان کننده این است که تحریم اثری منفی، اما کوچک بر تجارت ایران و شریکان تجاری آن دارد، به گونه ای که چنانچه تحریم از سوی شرکایان تجاری ایران اعمال شود، تجارت دو جانبه آن با شریکان تجاری تنها به اندازه ۰/۰۸۹ درصد کاهش خواهد یافت. بر این پایه، اثر منفی تحریم های اقتصادی بر تجارت ایران با شریکان تجاری قابل چشم پوشی است.

۶) علیرضایی و رجبی تنها (۱۳۹۲) رشد بهره وری شرکت های برق منطقه ای با در نظر گرفتن شرایط تحریم و سیاست گذاری های مربوط به آن را اندازه گیری کرده اند. به کار گیری یک الگوی ریاضی دقیق برای اندازه گیری اثر سیاست گذاری هابر رشد بهره وری به عنوان پیشنیاز ارائه راهکارهای بهبود، سیاست گذاری های درست و افزایش بهره وری، بسیار کارساز است. این مقاله با بررسی کلان صنعت برق که

نقش ویژه ای در بخش انرژی کشور دارد، به اندازه گیری رشد بهره وری کل عوامل ۱۴ شرکت برق منطقه ای از سال پایانی برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۸) تا سال شروع برنامه پنجم (۱۳۸۹) بادر نظر گرفتن شرایط تحریم می پردازد. در این بررسی شاخص های داده هاو ستانده های این شرکت ها ساخته شده و شاخص مالکویبست توسعه یافته با تجزیه چهار قسمتی، با مولفه های تغییرات کارایی خاص، تغییرات کارایی قیاسی، تغییرات عامل توازن و تغییرات تکنولوژی توسعه یافته به کار گرفته شده است که یافته ها، ابزارهای تحلیل خوبی را برای پشتیبانی تصمیم و ارائه راهکارهای بهبود درخور شرایط شرکت ها درهیک ازاین بخش ها در اختیار مدیران قرار می دهد.

۷) فخاری، سلمانی و دارایی (۱۳۹۲) برای بررسی اثر تحریم های اقتصادی بر عملکرد شرکت های دانش بنیان کشور بیان کرده اند. پایدارترین رشد اقتصادی درجهان مربوط به اقتصادهای دانایی محور است و در این بین موتور محرک این اقتصادها شرکت های کوچک دان شبنیان هستند. مشکلات فراروی این شرکت ها، منجر به نرخ بالای شکست آن ها در همان سال های اولیه می شود. بدیهی است در شرایط تحریم و التهاب اقتصادی، این مؤسسات کانون اثرات مختلف محیطی خواهند بود. این بررسی بر اساس یک پارادایم پراگماتیسم و با رویکردی کیفی و کاربردی به بررسی اثرات تحریم بر عملکرد شرکت های دانش بنیان پرداخته است. هدف پژوهش، یافتن پاسخ مناسب این پرسش است که تحریم های اقتصادی غرب چه آثار منفی و مثبتی بر عملکرد شرکت های کوچک دانش بنیان کشور جهت تداوم و توسعه فعالیت های آن ها می گذارند؟ داده های این بررسی آمار مراکز معتبر داخلی و خارجی و نتایج همگرای پژوهش های مرتبط است. در این پژوهش کیفی پس از نقد و تحلیل داده ها، با انتخاب ۲۰ نفر از خبرگان موضوع در کشور به روش هدف دار و اجرای تکنیک دلفی در دو مرحله، اجماع لازم حاصل شده و نتیجه فرآیند منجر به استخراج ۱۳ عامل مؤثر و ارائه الگوی سه جانبه اثرات منفی و مثبت تحریم بر عملکرد شرکت های دانش بنیان شد. ۸) اداره مطالعات و بررسی های اقتصادی بیمه ملت (۱۳۹۲) اثر تحریم های اقتصادی بر صنعت بیمه کشور را با لحاظ اثرات تورمی هدفمندسازی یارانه ها و افزایش نرخ ارز در چارچوب دو گزینه محتمل و بدبینانه بررسی کرده است. بر پایه این بررسی، تحریم کشور در صنعت بیمه، بیشتر بیمه های اتکایی را به سوی داخل بر می گرداند و این موضوع باعث افزایش ریسک صنعت بیمه در کشور می شود. نخستین اثر مستقیم تحریم بر صنعت که از محدودیت واگذاری اتکایی به شرکت های خارجی و محدودیت رابطه با شرکت های خارجی بر صنعت بیمه کشور ایجاد می شود، بزرگ تر شدن بازاربیمه داخل کشور به اندازه ۲۲۴۰ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۹ و ۲۵۸۰ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۰ است. دومین راه اثرگذاری غیر مستقیم تحریم بر صنعت بیمه، اثرگذاری بر رشد اقتصادی و در نتیجه، تأثیرپذیری صنعت بیمه داخل از این کاهش رشد اقتصادی است. بر پایه گزینه محتمل، نتیجه بررسی نشان می دهد که با افزایش تحریم برابریبانیه شورای امنیت، هزینه ریالی واردات کالاهای واسطه ای و سرمایه ای ۳۳ درصدافزایش میابد و می تواند ۰٫۶ درصد رشد اقتصادی را کاهش دهد. این کاهش با در نظر گرفتن کشش قیمتی واردات این کالاهای واسطه ای و فرض ثابت ماندن ضریب نفوذبیمه باعث کاهش حق بیمه معادل ۲۸۶ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۹ و ۳۰۶ میلیاردریال در سال ۱۳۹۰ می شود. خالص اثر مستقیم و غیرمستقیم بر حق بیمه شرکت های داخلی برابر افزایش ۱۹۶۶ میلیارد ریالی در سال ۱۳۸۹ و افزایش ۲۲۹۰ میلیارد ریالی در سال ۱۳۹۰ است. بر پایه گزینه بدبینانه، با افزایش تحریم ها و افزایش ۴۰ درصدی نرخ ارز، هزینه ریالی واردات کالاهای واسطه ای و سرمایه ای ۷۶ درصد افزایش می یابد. در این گزینه فرض شده است که پس از اجرای هدفمندسازی یارانه ها سقف افزایش یوان ۲۰ درصد و اثرات تورمی ۲۹٫۵ درصدی باشد. با این فر ضها و با در نظر گرفتن کشش قیمتی واردات کالاهای مصرفی، واسطه ای و سرمایه ای، پی شبنی می شودرشد اقتصادی ۲٫۶ درصد کاهش یابد. در پی آن حق بیمه برابر ۱۳۲۹ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۹ و ۱۴۹۲ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۰ کاهش خواهد داشت. مجموع اثرمستقیم و غیر مستقیم باعث افزایش حق بیمه عایدی شرکت های داخلی برابر ۹۲۳ ومیلیارد ریال به ترتیب در سال های ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ خواهد شد. بر پایه یافته ها، راهکارهای زیر پیشنهاد شده است:

افزایش سرمایه شرکت های بیمه ای، تأسیس صندوق های بیمه ای مشترک با صنایع بزرگ مانند نفت و فولاد، گسترش همکاری ها با شرکت های جنوب شرق آسیا و کشورهای عضو اکو برای انجام بیمه گری اتکایی وتوزیع ریسک عملیات بیمه ای و چاپ و فروش اوراق قرضه مخاطره پذیر از طریق بازارسرمایه ای.

۹) غفاری، جلولی و چنگی آشتیانی (۱۳۹۲) آثارا افزایش نرخ ارز بر رشد اقتصادی بخش های عمده اقتصاد ایران (۱۳۹۳) - (۱۳۵۵) را برآوردو پیش بینی کرده اند. دراین قالب یک الگوی اقتصادسنجی کلان ساختاری کوچک مقیاس که به روش نوین هم جمعی برآورد شده است، اثر افزایش نرخ ارز بر رشد اقتصادی بخش های عمده اقتصاد ایران برآورد شده است. نتایج نشان می دهد، شوک ارزی مثبت، تولید واقعی در چهار بخش اصلی اقتصاد را مختل م یکنند و منجر به کاهش در تولید در این چهاربخش اصلی می شود. همچنین، نرخ رشد تولید در همه بخش های عمده اقتصاد، کاهش می یابد و پس از رسیدن به حداقل خود دوباره روند صعودی به خود می گیرند. یافته هانشان دهنده آن است که تبعات شوک افزایش نرخ ارز، تولید بخش نفت و گاز را بیشتردستخوش کاهش می کند.

۱۰) تربت (۲۰۰۵) در یک برآورد آماری اثر تحریم های بازرگانی و مالی آمریکا علیه ایران را بر ایران برآورد کرده است. در این بررسی تلاش شده است هزینه های مستقیم مالی ناشی از این تحریم ها در ۳ بخش استقراض خارجی، تأمین مالی پروژه های نفتی و هزینه های تحریم

های مالی برآورد شود. این هزینه ها برای ایران در سال ۲۰۰۰ تولید ناخالص داخلی ایران و به ازای هر ایرانی برابر ۲۳,۴ تا ۴۰,۵ / ۲٪ تا ۶ / برابر ۱/۱ دلار در سال ۲۰۰۰ برآورد شده است.

۱۱) کردسمن وبارک (۲۰۰۷) در یک بررسی آماری اثر تحریم های آمریکا بر هزینه های واردات کالاهای نظامی ایران را برآورد کرده اند. همچنین در این بررسی ایران با چند کشور منطقه مقایسه شده است. این بررسی نشان میدهد واردات نظامی ایران در سال های ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۵ افزایش داشته است، اما در بلند مدت از سال ۱۹۹۳ تا ۲۰۰۵ کاهش داشته است.

۱۲) حکیم ورشیدیان (۲۰۰۹) اثر تحریم ها بر روی دارایی ها و روابط بازار سهام تهران با بازارهای منطقه را برآورد کرده اند. دوره بررسی سال ۱۹۹۸ تا ۲۰۰۹ بوده و داده های هفتگی شاخص قیمت بورس تهران و شکست های ساختاری آن به کارگرفته شده است. بازارهای مرتبط بورس های کویت، قطر، دبی و بحرین واردا لگو شده اند لگو به روش گارچ برآورد شده است و یافته ها نشان می دهد تحریم ها اثر منفی بر بازده سهام بازار بورس تهران داشته اند و ریسک سرمایه در بازارهای بورس منطقه را افزایش داده اند.

۱۳) تامپسون (۲۰۱۰) اثرگذاری دورچهارم تحریم های آمریکا علیه ایران را در سال ۲۰۱۰ بررسی کرده است. این بررسی که به صورت آماری انجام شده است نشان داده است که تحریم ها بر اقتصاد ایران فشار آورده است اما در حدی نبوده است که بتواند جلوی برنامه هسته ای ایران را بگیرد. این روند تا زمانی که روسیه، چین و آلمان روابط بازرگانی خود با ایران را حفظ کنند، ادامه خواهد داشت.

۱۴) کردسمن و دیگران (۲۰۱۱) در یک بررسی با نام رقابت راهبردی آمریکایی ایرانی در بازی تحریم: انرژی، کنترل نظامی و تغییر نظام که بخشی از یک بررسی بلندمدت و چند ساله مرکز بررسی های راهبردی و بین المللی است، با یادآوری تحریم های جهانی، تحریم های یک جانبه آمریکا، اروپا و کشورهای دیگر غربی، کارکرد کشورهای هند، ژاپن، کره، روسیه، چین، ترکیه و کشورهای خلیج پارس در زمینه تحریم ها را بررسی و اثر تحریم ها بر بخش نفت و واردات بنزین را همراه تلاش های ایران برای خودکفایی و مقابله با تحریم در این زمینه با به کار گیری داده های آماری این بخش ها تحلیل کرده اند.

۱۵) کردسمن و دیگران (۲۰۱۳) بررسی یاد شده را در سال. این گزارش به برخی داده ها و نکته های تازه پرداخته و تغییر دیدگاه دولت مردان در زمینه نگاه به تحریم ها و روی آوردن به گفتگو را پیامد گسترش فشارهای تحریم ها و نگرانی های داخلی آن می داند

۱۶) گروه بحران (۲۰۱۳) در یک جستجوی گسترده در وب سایت های خبری و تحلیلی تلاش کرده است اثر تحریم ها بر ایران را ارزیابی کند. در این بررسی داده های خبری و تحلیلی به کار گرفته شده اند و اثر تحریم ها بر برنامه هسته ای ایران، اثر تحریم ها بر بخش انرژی ایران، اثرهای اقتصادی تحریم ها و اثرهای سیاسی تحریم ها توضیح داده شده اند.

۱۷) فراهانی شبانی (۲۰۱۳) اثر تحریم ها بر گردشگری ایران را بررسی کرده اند. ایشان با روش آمار توصیفی داده های سال های ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۲ را بررسی کرده اند (برخی داده ها تا سال ۲۰۰۸ بوده است). در این بررسی داده های گردشگری ملی، داخلی، خانواده ای و جهانی در ایران به کار گرفته شده است. اصلی ترین یافته این است که تحریم ها گردشگری و رشد آن را کاهش نداده است. داده ها نشان می دهند که دربرخی زمینه ها نرخ رشد آن نیز افزایش یافته است.

۱۸) مؤسسه جهانی تراوش (۲۰۱۳) اثر تحریم های ایران را بر بخش بهداشت و سلامت بررسی کرده است. این بررسی با روش میدانی و پرسش از چهار گروه داروخانه داران، مدیران شرکت های تولید کننده دارو، شرکت های وارد کننده دارو و شرکت های پخش و نیز داروخانه ۱۳ آبان انجام شده است. دسترسی به ۴ گروه داروهای سرطان (علت مرگ و میر)، آسم (بیماری شایع در ایران)، ام. اس. (بیماری آسایش زدای روزانه) و پارکینسون و عمل جراحی (بیماری های نیازمند تکنولوژی بالا) پایه پرسش ها بوده است. یافته های بررسی نشان می دهد تحریم از راه کاهش دسترسی به دارو اثر زیان باری بر سلامت مردم ایران داشته است.

۱۹) کردسمن و دیگران (۲۰۱۴) بررسی های گذشته خود را در سال ۲۰۱۴ با افزودن داده های آماری بیش تر و تحلیل گسترده تر همراه با بازبینی چند سرفصل زیرفصل ها به روز کرده اند. این گزارش نیز به برخی داده ها و نکته های تازه پرداخته و به پیامد گسترش فشارهای تحریم ها بر گفتگو هم اشاره دارد.

۲۰) مورت (۲۰۱۴) در یک بررسی اسنادی بر پایه داده های نوشتارهای گوناگون تلاش کرده است اثرهای مغایر رفتار انسان دوستانه تحریم های اقتصادی ایران و سوریه را ارزیابی کند. او پس از بررسی سندهای گوناگون و یاد کردن نکته های به دست آمده از این بررسی ها به این نتیجه می رسد که تحریم ها اثرهای منفی انسان دوستانه بسیاری بر این دو کشور داشته است. پس از این یافته، نوشتار به تحلیل سیاست جاری اروپا در زمینه تحریم ها و مقررات انسان دوستانه می پردازد و نتیجه می گیرد که بخش هایی از تحریم ها که اثرهای منفی انسان دوستانه داشته است باید کنار گذاشته شود.

جمع بندی

جمع بندی پیشینه بررسی های اثر تحریم ها بر ایران: چنانچه از بررسی پیشینه برمی آید، پژوهش قابل اتکایی درباره اثر تحریم ها بر رشد اقتصادی ایران انجام نشده است و می توان گفت جا دارد بررسی های علمی بیشتری با داده های تجربی در این زمینه انجام میشود.

۶- ادبیات نظری و پیشینه موضوع:

۱-۱- الگوهای رشد اقتصادی

رشد اقتصادی عبارت از افزایش مادی کل درآمد ملی یا تولید ناخالص ملی یک جامعه طی یک دوره معین است و در مفهوم کلی <<افزایش کمی تولید در یک دوره مشخص نسبت به دوره مشابه>> رشد اقتصادی می گویند (تودارو، ۱۳۷۸، صص ۱۱۶-۱۱۷) الگوهای رشد اقتصادی نیز نظریاتی هستند که برای تفسیر و توضیح واقعیت های مشاهده شده در زمینه رشد در سطح جهانی ارائه شده اند. برخی از مهم ترین این واقعیت ها عبارتند از: وجود اختلاف زیاد در درآمدهای سرانه اقتصاد کشورها، تفاوت زیاد نرخ های رشد در میان کشورها، ثابت نبودن نرخ های رشد در طول زمان، ارتباط نزدیک رشد تولید با رشد حجم تجارت جهانی و کم بودن نرخ رشد کشورهای فقیر. برای قالب بندی این واقعیت ها و تشخیص علت ها و عوامل به وجود آورنده آنها و نیز شناخت عواملی که به رشد اقتصادی کشورها کمک می کند و به تبع آن، وارد کردن آن ها در فرایند تصمیم گیری های سیاستی، الگوها و تئوری های رشد از اهمیت بسزایی برخوردارند برخی از اقتصاددانان اولیه مانند اسمیت ۱ و ر کیاردو ۲ دیدگاههایی را در باره رشد اقتصادی داده اند، ولی پس از سال ۱۸۷۰ رشد بعنوان یک نظریه اقتصادی مطرح شد. به طوری که از مقاله های موجود در نوشته های اقتصادی سال های ۱۹۳۰ و ۱۹۳۲ آشکار است. الگوی هارود ۳، نخستین الگوی رشدی بود که رفتار اقتصاد را در بلندمدت بررسی می کرد. بعد از اثر هارود، دومار ۴ هم کار مشابهی را به طور مستقل انجام داد و به نتایج مشابهی رسید. هارود و دومار کوشیدند نظریه کینز را که در دوران رکودعظیم دهه ۱۹۳۰ عرضه شد، با شرایط این گونه اقتصادها در سالهای پس از جنگ سازگار کنند و مسئله رشد اقتصادی را که پس از جنگ دوم در اقتصادهای مبتنی بر بازار بزرگ بود، فرموله کنند.

۶-۲ اشاره به نظریه های رشد اقتصادی

در زمینه عوامل رشد اقتصادی نظریه هایی ارائه شده است که می توان آنها را به سه گروه نظریه های رشد کلاسیک، نظریه های رشد نئوکلاسیک و نظریه های رشد درون زا دسته بندی کرد.

دیوید هیوم و آدام اسمیت، پیشگامان نظریه پردازی رشد در مکتب کلاسیک هستند و در اندیشه آدام اسمیت تخصصی شدن و تقسیم نیروی کار موتور رشد است. همچنین اقتصاددانان کلاسیک بر این باور بودند که منابع طبیعی محدودیت اصلی فرصت های رشد است. دسته دوم نظریه های رشد نئوکلاسیک است. نظریه های نئوکلاسیکی پیشرفت فناوری را عامل برون زا و انباشت سرمایه را عامل درون زای رشد تولید در نظر می گیرند و دیدگاه نئوکلاسیک نظریه رشد در دهه ۱۹۵۰ از سوی سولو (۱۹۵۶) و سوان (۱۹۵۶) ارائه شد. ویژگی پایه ای مدل سولو- سوان شکل تابع تولید است. فرض های این تابع، بازدهی ثابت به مقیاس، بازدهی نزولی برای هر نهاده و کشش جانشینی مثبت بین نهاده های تولید هستند. تابع تولید نئوکلاسیک با نرخ ثابت پس انداز همراه می شود تا یک مدل ساده تعادل عمومی بنا شود. از دیگر اقتصاد دان هایی که در این زمینه کار کرده اند میتوان آبراموویتز (۱۹۵۹) و چنری (۱۹۸۶) را نام سومین دسته از نظریه های رشد، با نام رشد درون زا شناخته می شود. نظریه رشد درون زا که بر پایه پژوهش های نظری و تجربی دهه ۱۹۸۰ ارائه شده است، فرضیه های کلاسیک و نئوکلاسیک درباره بازارهای ایده آل و بازده نزولی عوامل، به ویژه درباره سرمایه را رد می کند. اندیشمندان اصلی در این دسته، ارو (۱۹۶۲)، رومر (۱۹۸۶) لوکاس (۱۹۸۸)، گروسمن (۱۹۸۷) و هلیمن (۱۹۹۸) هستند. ایشان و دیگران، عواملی همچون بازده فزاینده پژوهش و توسعه و انتقال دانش و اطلاعات، فرایند یادگیری از راه تجربه، پراکندگی فناوری، سرمایه اجتماعی، مذهب و سایر متغیرها را از عواملی می دانند که بر روی رشد اقتصادی اثر می گذارند. بر این پایه مدل های رشد اقتصادی در گذر زمان از یانگ، هارود و دومار، سولو- سوان، کالدور، ارو، رومر و لوکاس تا سده ۲۱ دگرگونی های بسیاری از دیدگاه نهاده های اثرگذار بر رشد، درو نزایی و برون زایی متغیرهایی مانند سرمایه انسانی، نوع تابع تولید، فزاینده یا کاهنده بودن اثر نهاده ها، تعریف سرمایه و جداسازی آن به سرمایه فیزیکی و انسانی و متغیرهای سیاسی داشته است. به سخن دیگر، در شش دهه اخیر، سه موج در زمینه نظریه رشد وجود داشته است. که به آنها اشاره می کنیم. (عزتی و دیگران ۱۳۹۲)

دسته نخست نظریه های رشد اقتصادی

هارود بر این اندیشه بود که امکان وجود رشد پایدار و دستیابی به آن رشد را در فرایند زمان پیدا کند. هارود مراحل تحلیل رفتار اقتصادی را در سه مرحله نشان می دهد.

۱-وجود رشد پایدار و پیوسته

۲-واحد بودن رشد پایدار

۳-ثبات رشد پایدار.

هارود در جمع بندی کار خود می نویسد اقتصاد حالتی را تجربه می کند که به لبه چاقو شهرت دارد، به این معنا که اقتصاد روی لبه یک تیغه حرکت می کند و با اندک تکان به یکی از دام های رکود یا تورم می افتد. با وجود اینکه مدل هارود نوآوری بسیار خوبی در این زمینه است، فرض های این مدل بسیار محدودکننده است. هیچ گونه آزادی برای متغیرها نیست. با حذف هر یک از این فرض ها، نتایج تغییر خواهد کرد. (گرچی و مدنی، ۱۳۸۸)

دسته دوم نظریه های رشد اقتصادی

دسته دوم مدل های رشد اقتصادی نیز در چارچوب نظریه رشد نئوکلاسیک هاست.

مهم ترین بخش این نظریه، مدل رشد بلندمدت سولو است که بر پایه جانشینی بین کار و سرمایه ارائه شده است.

سولو فرض می کند که در هر کشور یک کالای همگن تولید و مصرف می شود. این محصول همان واحدهای تولید ناخالص داخلی آن کشور است. یک تابع تولید کاب-داگلاس برای اقتصاد کلان در نظر می گیرد که بازدهی نسبت به مقیاس ثابت را به نمایش می گذارد. سولو همچنین فرض می کند در بلندمدت نسبت سرمایه به محصول (کا به آی) ثابت است و مردم نسبت ثابتی از درآمدشان را پس انداز و نسبت ثابتی از زمانشان را صرف انباشت مهارت می کنند. این فرض برای ساده سازی مدل است.

در این مدل همچنین فرض می شود وضعیت فناوری و پیشرفت فنی برون زاست، یعنی در چارچوب این مدل، فناوری در دسترس بنگاه ها با کار آنها مانند برنامه های پژوهش و توسعه رابطه ندارد. فرض دیگر این مدل این است که میزان رشد جمعیت برون زا و برابر ثابت (ان) است می توان افزوده های مدل نئوکلاسیک را سه نکته زیر دانست:

۱-دانش (که سرمایه انسانی و فناوری بخشی از آن است) یک کالای خصوصی یا عمومی است.

۲-فناوری برو نزاست و بیرون از چارچوب تعیین شده است.

۳-رشد نشا ندهنده بازدهی نزولی است.

تا دهه ۱۹۷۰ مدل های رشد هارود دوما و سولو سوان، راهنمای سیاست گذاران اقتصادی بود. بر پایه رهیافت این مدل ها، تشویق به سرمایه گذاری فیزیکی از راه افزایش میزان پس انداز امکان پذیر نبود و وام و کمک های بین المللی برای دستیابی به رشد اقتصادی پیشنهاد شد (عزتی و دیگران، ۱۳۹۲)

دسته سوم مدل های رشد اقتصادی

سومین دسته مدل های رشد اقتصادی، مدل های رشد درون زاست که بازخوردی از کمبودهای مدل نئوکلاسیک بود. می توان گفت دو نظریه پایه ای اقتصادی برای روشن شدن نقش دانش و تکنولوژی به منظور ساختن رشد اقتصادی پایدار ارائه شده است: نظریه های رشد جدید و نظریه های تکاملی.

دانشمندان زمانی این نظریه ها را مطرح کردند که برای رشد ناشی از منابع محدود و عوارض جانبی نامطلوب محدودیت هایی وجود داشت و دستورهای جدید نیز موجود نبود و ایده های جدید کشف نشده بود. به این امید که ایده های جدید ممکن است ذخیره کلی دانش را که به رشد اقتصادی پایدار می انجامد، افزایش دهد. دو جریان فکری رشد درون زا و نظریه های تکاملی که با اهمیت دانش برای رشد و توسعه اقتصادی بلند مدت موافق هستند، بر روی زیرمجموعه ای از دانش اقتصادی متمرکز می شوند. نظریه های رشد جدید بر اهداف و انواع دانش مدون و قابل عرضه به بازار، مانند: رایانه و آنتی بیوتیک ها و نیز تولید و انتشاراتی که به طور انحصاری به وسیله علاقه افراد هدایت می شود و در یک اقتصاد ساختاری که هدف رسیدن به سطح بالاتری از رشد است، تمرکزی کنند. و در رویکرد تکاملی بر نوعی دانش متمرکز می شوند که جریان های آن از راه نظامی تولید شده است؛ که این نظام با تعادل ناهمگن از عوامل محدود هدایت می شود که به علت منافع خود از بازده بازار به عنوان معیار ایده ال اجتناب می کنند (الفتی و بابایی، ۱۳۸۱)

مدل های جدید رشد، پیشرفت فناوری را تابعی از سرمایه انسانی و نیز پژوهش، توسعه و سرمایه اجتماعی می دانند و در آنها رشد از تصمیم های عاملان اقتصادی و چگونگی تخصیص منابع اقتصادی آنها اثر می پذیرد؛ یعنی در برابر ادبیات نئوکلاسیکی رشد، پیشرفت فناوری برون زا نیست و عوامل تأثیرگذار در آن از درون اقتصاد، سازو کار رشد را شکل می دهند. می توان همه مدل های رشد درون زا را با نام های زیر شناسایی کرد که هر یک جنبه ویژه ای از عوامل درون زای رشد در بر دارد:

۱-مدلهایی بر پایه پژوهش و توسعه

۲- مدل هایی بر پایه دانش و رشد فناوری

۳- مدل هایی بر پایه سرمایه انسانی

۴- مدل هایی بر پایه زیرساخت اجتماعی

بر پایه آنچه در اینجا آورده شد، می توان اثرگذاری تبعیض بر رشد را از راه بی ثباتی و همچنین سرمایه انسانی و اجتماعی پیگیری کرد (عزتی و دیگران، ۱۳۹۲).

۳-۶- متغیر تحریم

نگاهی به تحریم های ایران نشان می دهد که این تحریم ها بسیار گسترده بوده اند. همچنین این تحریم ها هم زمان از سوی کشورهای گوناگون با درجه های ناهمسان به کار برده شده اند. عددی کردن اینها وساختن شاخص برای آن ها بسیار دشواری می شود. به کار گیری یک متغیر مجازی با داده های صفر و یک نیز برای هر تحریم دشوار است چون تحریم ها در زمان های نزدیک به هم آغاز شده و همچنین از سوی سه منبع اصلی تصویب و به کار برده شده است که از نگاه سال آغاز، هم پوشانی بسیاری باهم دارند. برای سادگی و ایجاد قابلیت وارد کردن آن ها در الگو، سا لهایی که تحریمی آغاز شده است و سال های پیگیری آن سال تحریم نامیده و بر پایه آن هر سال که یک تحریم (یک دسته تحریم) آغاز شده است سال آغاز متغیر مجازی در نظر گرفته شد. و بر این پایه برای هر یک از سال هایی که در دامنه سال های آورده شده در این سه جدول جای می گیرند، یک متغیر مجازی گرفته و برای سال های پیش از آن سال، مقدار آن را صفر و برای سال های پس از آن مقدار یک در نظر گرفته شد. هریک از این متغیرهای مجازی جداگانه وارد الگو و اثر آن را برآورد شده است. بر این پایه و با نگاه به سال های گوناگونی که این تحریم ها به کار برده شده اند، ۲۰ متغیر مجازی برای نشان دادن تحریم های گوناگون احصا و در فرمولها و الگوهای محاسباتی وارد شد.

۷- جمع بندی

در این نوشتار آثار مستقیم و غیرمستقیم تحریم ها در رشد اقتصادی ایران با تأکید بر بخش خارجی طی دوره زمانی ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۱ بررسی شده است این آثار به صورت غیر مستقیم از طریق محدود کردن واردات کالاهای سرمایه ای، واردات کالاهای واسطه ای و اولیه صادرات منجر به کاهش رشد اقتصادی کشور شده است، تحریم اقتصادی بیشتر جایگزین جنگ و اعمال قوه قهریه می شود و میتواند تحریم های اقتصادی را میتوان به دودسته تقسیم کرد:

۱- تحریم تجاری که در آن صادرات و واردات به کشور هدف، محدود یا قطع می شود.

۲- تحریم ها میتواند بر پایه تصویب کننده و اجرا کننده آن هم دسته بندی شود.

بررسی های تجربی در زمینه تحریم رامیتوان به سه گروه تقسیم بندی کرد:

۱- تحلیل نتایج

۲- ادبیات نظری و پیشینه موضوع

۳- (بررسی ساختار تحریم ها، اثر تحریم بر بازیگران جهانی، بررسی چگونگی روبه رو شدن با تحریم ها، پیشینه بررسی های اثر تحریم ها بر

ایران).

در زمینه عوامل رشد اقتصادی نظریه هایی داده شده است که میتواند آنها را به سه گروه تقسیم بندی نمود:

۱- نظریه های رشد کلاسیک که دیوید هیوم و آدام اسمیت نظریه پردازان رشد مکتب کلاسیک هستند.

۲- نظریه های نو کلاسیکی پیشرفت فناوری را عامل برونزا و انباشت سرمایه را عامل درون زای رشد تولید در نظر میگیرند.

۳- نظریه رشد درونزا شناخته می شود. نظریه رشد درونزا که بر پایه پژوهش های نظری و تجربی دهه ۱۹۸۰ مورد استفاده قرار گرفته شده است.

نتیجه گیری

در مطالعه حاضر آثار مستقیم و غیرمستقیم تحریم ها درشداقتصادی ایران با تأکید بر بخش خارجی اقتصاد بررسی شد. در این زمینه، دو مدل هم زمان تدوین شد که در مدل نخست، واردات به صورت کلی در نظر گرفته شد و در مدل دوم به جای کل واردات، واردات کالاهای سرمای های، و واسطه ای و اولیه که در تولید به کار گرفته می شوند، به تفکیک واردمدل شدند. برآورد حاصل از هر دو مدل هم زمان به روش حداقل مربعات دو مرحله ای (۲ اس ال اس) برای دوره ۱۳۹۱-۱۳۵۶ نشان داد که تحریم ها به صورت مستقیم اثر چندانی بر رشد اقتصادی ایران نداشته است. این آثار به صورت غیرمستقیم بر رشد اقتصادی از طریق محدود کردن واردات کل، واردات کالاهای سرمای های، واردات کالاهای واسطه ای و اولیه و صادرات منجر به کاهش رشد اقتصادی کشور شده است. در حالت کلی، واردات کالاهای سرمای های به مساله تحریم ها حساس تر از سایر متغیرهای بررسی شده، بوده است. به صورت جزئی تر نیز تحریم سال ۲۰۱۲ منجر به کاهش درآمدهای صادراتی نفتی کشور و تحریم ۲۰۰۱ و ۲۰۰۴ منجر به کاهش درآمدهای صادراتی کشور شد هاند. همچنین تحریم سال ۱۹۷۹ واردات کالاهای واسطه ای و اولیه، تحریم سال های ۱۹۷۹، ۲۰۰۱، ۲۰۰۶ واردات کالاهای سرمای های و تحریم سال ۲۰۰۹ تقاضای کل واردات کشور را محدود کرده اند. همچنین براساس اندازه ضریب های مدل های برآورد شده می توان گفت که عوامل تعیین کننده رشد اقتصادی ایران به ترتیب اهمیت سرمای های فیزیکی سرانه شاغلین، صادرات سرانه شاغلین، سرمای های انسانی و واردات سرانه هستند. در زمینه صادرات به ازای شاغلین نیز متغیرها به ترتیب اهمیت: درآمد سرانه نیروی کار، نسبت شاخص قیمت کالاهای صادراتی به کالاهای وارداتی، نرخ ارز موثر واقعی، شاخص قیمت کالاهای بازارهای خارجی به شاخص قیمت کالاهای صادراتی ایران هستند. در زمینه واردات نیز درآمد سرانه نیروی کار، قیمت کالاهای وارداتی، قیمت کالاهای تولیدی و مصرفی داخلی تعیین کننده هستند، همچنین نوسان های نرخ ارز محدودکننده تقاضای واردات کل و کالاهای واسطه ای است، ولی این نوسان ها در تقاضای واردات کالاهای سرمای های اثر معن اداری ندارد. برای پایه آنچه در اینجا بسیار مهم است اینکه وابستگی کشور به خارج در درآمد نفت و نیز واردات، به ویژه کالاهای سرمای های و واسطه ای عامل بسیار مهم در اثرگذاری محدودتحریم ها بوده است. اگر بخواهیم به سویی برویم که در آینده، ای گونه اثرها نیز بر اقتصادمنتقل نشود، باید به سوی «کاهش و قطع وابستگی اقتصاد کشور به نفت و همچنین به واردات» حرکت کنیم. این دو سیاست پایه ای مانع اثرگذاری تکانه هایی، مانند تحریم در اقتصاد کشور میشود.

منابع و مراجع

- [۱] ابراهیمی، سید نصرالله و شادی اویارحسین، (۱۳۹۱) آثار تحریم بر اجرای قراردادهای بازرگانی بین المللی از منظر فورس ماژور»، دو فصلنامه دانش حقوق مدنی، س ۱، ش ۲، پاییز و زمستان.
- [۲] اداره مطالعات و بررسی های اقتصادی بیمه ملت (۱۳۹۲)، اثر تحریم های اقتصادی بر صنعت بیمه کشور (با لحاظ آثار تورمی هدفمندسازی یارانه ها و افزایش نرخ ارز) مدیریت طرح و توسعه، گزارش شماره ۴۷
- [۳] الفتی، سمن والنابابی، (۱۳۸۱)، (بررسی مدل رشد درون زا در اقتصاد ایران) پژوهش های اقتصادی، ش ۵.
- [۴] امین زاده، الهام و وحیده غلامی، (۱۳۹۲)، (تحدید اعمال تحریم های اقتصادی در پرتوضایط حقوق بشر، قواعد رقابت و حقوق اجتماعی)، فصلنامه روابط خارجی، ش ۱۹، پاییز.
- [۵] بهروزی فر، مرتضی (۱۳۸۳) اثر تحریم های یک جانبه امریکا بر اقتصاد بازرگانی ایالات متحده و بازارهای جهانی انرژی»، فصلنامه پژوهش های بازرگانی، ش ۳۳، زمستان.
- [۶] شریعتی نیا، محسن و زهرا توحیدی، (۱۳۹۲) ایران و مدل های تحریم: ممانعت از دسترسی به منابع»، فصلنامه راهبرد، ش ۶۸، پاییز.
- [۷] جونز، هایول (۱۳۷۰)، رشد اقتصادی (نظریه ها، الگوها و واقعیت)، ترجمه صالح لطفی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی
- [۸] خالوزاده، سعید، (۱۳۹۱) (دیپلماسی تحریم اتحادیه اروپا در برابر برنامه هسته ای ایران)، پژوهش نامه ایرانی سیاست بین الملل، ش ۱، پاییز و زمستان.
- [۹] خواجهی، غلامرضا، (۱۳۹۱) (تحریم اقتصادی از منظر حقوق بین الملل با تأکید بر حقوق بین الملل اقتصادی و حق توسعه)، دو فصلنامه دانشنامه حقوق اقتصادی، س ۱۹، ش ۲، پاییز و زمستان. - زمانی، سید قاسم و جعفر زنگنه شهرکی، (۱۳۹۲) (تحریم های بین المللی ناقض حقوق بشر: از چالش مشروعیت حقوقی تا مسئولیت بین المللی)، فصلنامه راهبرد، ش ۶۷، تابستان.
- [۱۰] زمانی، سید قاسم و جمشید مظاهری، (۱۳۹۰) (تحریم های هوشمند شورای امنیت در پرتو قطعنامه ۱۹۲۹: حفظ یا تهدید صلح؟، مجله حقوقی بین المللی، ش ۴۴، بهار و تابستان..
- [۱۱] زهرانی، مصطفی، (۱۳۷۸) (تحریم علیه جمهوری اسلامی ایران: جایگزین جنگ یا مؤلفه اصلی مهار)، فصلنامه روابط خارجی، ش ۸، زمستان.
- [۱۲] زهرانی، مصطفی و زهرا دولت خواه، (۱۳۸۹) مقایسه تحریم های اعمال شده علیه ایران.